

Ne mondj le semmiről

A *Költők egymás közt* és *A magunk kenyerén* folytatását ígérő, tipográfiai szempontból már-már kifogástalan kötet borítólapján elegáns cím (Babits-idézet) olvasható. Szép cím, jó cím — kár, hogy a könyv tartalma nem méltó hozzá. A „fülszöveg” tanúsága szerint a szerkesztő arra törekedett, hogy az antológia ne egy irányzatot vagy csoportot demonstráljon. Első ellenvetésünk éppen ezzel a szer-

kesztői, kiadói koncepcióval kapcsolatos. A legújabb magyar irodalom története is bizonyítja azt az evidenciát, hogy antológiát csak egységes csoportosulásnak, irányzatnak vagy nemzedéknek érdemes csinálni. A *Ne mondj le semmiről* tizenhárom költője azonban „csak komolyságban és játékoságban, hevületében és felelősségtudatában rokon...” Irányzatról nem beszélhetünk: itt a már-már „ókonzervatív-nak” minősíthető poétajelöltektől a legagyafúrtabb modernista metódusokat alkalmazóig szinte minden költőtípusra van példa. Ez természetesen önmagában még nem lenne baj. De ez a tizenhárom költő nemzedéknek sem fogható föl, már csak azért sem, mert a szerzők születési dátumai között óriási (nem ritkán húsz év) különbség van. Azt mondhatnánk: a publikálás örömeihez már szinte kamaszokukban eljutóké, s a szerkesztősegeket évtizedekig hiába ostromlóké ez az antológia. Nem akarunk ezzel újabb adalékot szolgáltatni a fiatal költő, fiatal író fogalmáról vitatkozók meddő polémiájához, hiszen végül is a nemzedék hiányát gyorsan elfeledtetné a sok jó vers. De hát — sajnos — a költők ebben is adósaink maradtak. Ez a kötet nem ad keresztmetszetet az utóbbi években indult költőkről, pályakezdőink lírája sokkal gazdagabb és értékesebb a *Ne mondj le semmiről* kínálta összkepnél. E kijelentés talán nem tűnik megalapozatlannak, ha tucatnyi, kötet és antológia nélküli *tehetséges fiatal* költő folyóirat-publikációira hivatkozunk. Elmaradásuk, kihagyásuk egyszerűen érthetetlen.

Kezdők verseinek olvasásakor elsősorban arra figyelünk, hogy a költő mit lát a világból, mit tart fontosnak, s milyen a megismert-föltárt valóságdarabhoz való viszonya. Természetesen a megvalósult alkotás értéke sem lehet közömbös, hiszen a lehetőségeknél is fontosabb a mű. Nyugodt lelkiismerettel csupán két költőt emelhetünk ki, s nevezhetünk tehetséges, képességét művekkel bizonyító fiatalnak. *Spiró György* és *Szilágyi Ákos* versei önálló kötetben máris megállnak helyüket. „Kelet-Európa Spirónak szakmája, nyelvészetileg és történelmileg és hitvallása is mintegy a Németh László-i felfogás továbbfejlesztése — ez kiderül jó néhány verséből meg a verseihez függesztett utószavából” — írja Vas István a kötet — talán nem tévedünk — egyik legjobb bevezetőjében. Valóban, Spiró György, ki munkatársa a Tiszatáj Kelet-európai Nézőjének is, nem egy versében vall kelet-európai elkötelezettségéről, meg arról az érzékenységről, melyet múltunk iránt mutat. Szívünk szerint valót ír Spiró: „Micsoda gazdagság részesei lennénk, ha ismernénk egymást. Azt hiszem, ma már magyar író csak úgy lehet valaki, ha kelet-európai szemmel néz körül minálunk.” Legjobb versei — a hetyke *Petőfi útján*, a „Kelet-európám: hasztalan / golyók a biliárdasztalon!” mellbe vágó képét fölillantó *Dákót krétáznak*, a provokáló, gunyoros, ugyanakkor heroikus hangú *Hozzám gyertek* — igazolják azt a szellemi, társadalmi értéket, mely szép hitvallásának alapul szolgál: „Halaszthatatlan dolgom: / élni, itt, / ebben a közegben, mert nincsen / más közeg”. — Szilágyi Ákos, aki — Kormos István szerint — „megtanulta a költészet dzsúdófogásait”, oldottabban, játékosabban ír. Versei rengeteg ötlettel teli, kábító szózuhatagok, egy kicsit több fegyelem, a kifejezés pontossága hiányzik belőlük. Néha alig tapintható: mi is akar itt kifejezésre jutni. Ilyenkor az az érzésünk, hogy egy nem túlságosan érdekes csevegés olvasói vagyunk.

Az egyik bevezetőben, Rákos Sándor írásában olvashatjuk: „Induló vagy nemrég indult költők *igenjénél* a *nem* fontosabb — az utóbbi fejezi ki hivebben állapotukat: távolodást a meglevőtől, és közeledést a meg-nem-levőhöz, aminek általuk kell majd meglennie.” — Készségesen egyetértünk Rákos Sándorral, csak azt kérdezzük meg: mi van akkor, amikor halk *igeneket*, vagy durva, majdnem minden igent elvető *nemeket* hallunk? — Kezdjük talán az utóbbival! Itt vannak például *Bratka László* versei, melyekben jó néhány élethelyzet lírában is kifejezhető lehetősége csillan föl. (Természetesen nem a „Tegnap semmit sem csináltam és ma sem” típusú „élményekre” gondolunk.) A verseket azonban *meg kellene írni!* Tudjuk, nem jó ilyen véleményt hallani vagy mondani. De gondoljuk meg: ezek az összedobált sorok mégiscsak olvasónak íródnak, akihez valami üzenetet kellene, hogy vigyenek. — Nem visznek. Brafka legtöbb írása érdektelen reflexiók sorozata. Pózt érzünk mögöttük, nem élményt, vagy kifejezésre törő fontos mondandót. **Eörsi István**

„nyelvi sablonmentességet” lát ezekben az írásokban, mi inkább nyelvi silányságot. Nem biztos, hogy a „próza nyelvhasználat” mögött mindig tudatosság van. — Sokkal több jót *Hajas Tibor* verseiről sem tudunk mondani. Hajas arra figyel, ami nincs. A hiányból próbál költszetet csinálni. A *(Kilencedik) történetben* keres valamit: „...végre megvolt: csak már nem tudom, mi.” Később már csak görccsösen ismételteti: „Mi hiányzik? / Mi hiányzik?” — Válaszunk: a költszet hiányzik!

A modern líra új útjait próbálgatók közül az igényesebb változatot *Kemenczky Judit* és *Várady Szabolcs* képviseli. Bárcsak igaza lenne *Pilinszkynek*: „*Kemenczky Judit* rendkívül tehetséges.” Versei első pillantásra lendületes szóáradatok, itt egy antik reminiscencia, amott egy keleti (talán japán) szavakkal (?), betűkkel (?) tele-tűzdelt sor. Az olvasó pedig tanácstalan, s a kilenc hideg, hozzáférhetetlen, feszültség nélküli vers *Illyés* okos megjegyzését juttatja eszébe: „Két szonett elolvasása után, amit egy kezdő elém tesz, nyomban megmondom, írjon-e még egy harmadikat. Úgynevezett modern — mondjuk, absztrakt — versből húszat is át kell szitálnom, hogy arról, ami benne csillog, megmondjam, nemesfém-e.” — Valami mégis megnyugtat: *Kemenczky* szembe mer nézni önmagával. *Önéletrajzának Irodalom?!* című részében írja: „Barátom, te a fecsegés áldozata vagy. Eljött az ideje, hogy sírjál és meggyüöld erényeidbe oltott vétked.” — *Várady Szabolcs* költszetének veszélyeire viszont *Vas István* figyelmeztet. Lehet, hogy *Várady* „eljut az eleganciának addig a fokáig, ahol már semmi helye a költszetnek”. Valóban, nagyon nehéz kapcsolatot találni ezekkel az elegáns versekkel. A *Vas István* említette „nyelvtanában kényes költői igény”, „az alany elbizonytalanítása, elködösítése” is elgondolkodtató. Úgy tűnik, itt nemcsak az én, a költői szubjektum eltűnéséről van szó, hanem a mondanivalóéről is.

Viola József viszont — *Váradyval* szemben — mindig önmagáról beszél, kellemetlen, taszító témákkal sokkolva az olvasót. Az írásokból kibogozható világképet azonban alig lehet megnevezni. *Viola* verset ír a „szomorúságba pottyant én”-ről, s úgy érzi, hogy a „Fő légyfógó, a lét lóg szüntelen.” Az antológia egyik kritikusa szerint *Viola* versei az amatőrizmus szintjén mozognak. Egy másik ítészünket ugyanazek a versek arra készítették, hogy „szegénységi bizonyítványt” állítson ki, s már-már átkokat szórjon az ország valamennyi szerkesztőjének fejére. Nem vették észre, nem vállalták ezt az elemi erővel robbanó tehetséget. Nos, kedves olvasó, most az a helyzet, hogy el kéne dönten: kinek van igaza?

Az antológia további hat költője az ún. hagyományos lírai típusokat műveli. Közülük elsősorban *Kartal Zsuzsa* nevét kell megjegyeznünk. *Spiró* mellett ő az egyetlen közéleti költő. A gondolatíságot, a „legformálhatóbb alapanyagot” (*Rákos Sándor* szavai) választotta, kár, hogy időnként szólamossággal is megleégszik. *Önéletrajzában* *Kartal* nagy-nagy öntudattal jelenti ki, hogy nem hisz az eredetiségben, a hagyományörzésben, a személytelen lírában, a személyes lírában, az intellektuális költszetben és az antiintellektuális költszetben. Hát akkor miben hisz? Az antidogmatizmusban — feleli. Óriási felfedezés! Ennél csak az lenne a megdöbentőbb, ha ugyanakkor a dogmatizmusban is hinne. De félre a tréfával, hiszen halálosan komoly dolgokról van szó! *Kartal Zsuzsa* közéleti költő. Mi szüksége van arra, hogy azt, amit csinál, rafinált logikai hókuszpókuszokkal „magyarázza”? Inkább a választott, vállalt utat kéne a most még bizony erőtlen versek helyett életerősebbekkel folytatni.

Ha *Kartal* a közéleti, akkor *Czilczer Olga* a „köznap” költő. Csakhogy a köznapiság *Czilczer* verseiben nem a hétköznapok csendes örömeinek megszólaltatásával, hanem a megszokottsággal, a *szürkeséggel* egyenlő. „*Czilczer* világa — ebben igaza van *Csorba Győzőnek* — egyelőre kissé szűk.” A legnagyobb baj az, hogy ez a „kissé szűk” világ eredetiség, hitelesség és jelentős mondanivaló nélküli verseket táplál. S valami baj van a többek által emlegetett és megerősített zeneiséggel is, mely állítólag *Czilczer* verseinek erénye. A képekhez kapcsolódó, illetve azokban meglévő ritmikai élmények jelenlétére nem sok példa mondható. — *Kiss Irén* írásai is a verse kívánczó élmény, az anyag megformálásának bizonytalanságát mutatják. Nyilatkozata egyelőre érdekesebb verseinél: „...nem szkizofréniás szabad-

versben lovagolok a Parnasszusra — juszt is megmaradok bonthatatlan Egésznek! Visszamentem a századelőre, s ha ütött az óram, innen fogok elindulni egészen új irányba” — mondja. Úgy legyen! — *Sikó Zsuzsa* önéletrajzából viszont tényleg meg-rázó, fölkavaró élményekre következtethetünk. Sikó szereti a kötött formákat, de képei néha annyira kötetlenek, hogy már-már képzavarra gyanakszunk. „Melletted sír a szél / Lent gép nevet s beléd-csikar”. Vagy: „S míg felel ő tudnom kell az mi forral / S kérdezni-készít s tetszik angyal-toroknak”. — Édes anyanyelvünk, mivé lettél!

Csendes, halk szavú lírájával s meglepő formakultúrájával tűnik ki *Banos János*. Szelíd hangú verseinek hitelességéhez nem férhet kétség. Csak éppen az egyszerűbb megoldások csábításának nem tud ellenállni, s gyakran közhelyek, banalitások „megverseléstől” sem riad vissza. A tömörség sem erénye. Leír egy szép sort, s utána azt magyarázza, miközben a vers — néha bizony — saját jelentéktelenségébe fullad. — *Litauzsky István* prózairóként mutatkozott be néhány évvel ezelőtt. *Gyenge oltalom* című kisregényéből egyéniség tűnt elő, akinek van mondandója magáról, másokról, egyszóval: a világról. A műből, mely tulajdonképpen nem regény, inkább lazán egymás mellé rakott epizódokból összeállított történet-sor, ki-tűnik, hogy a szerző gyermekkori emlékei olyan társadalmi, geográfiai körhöz kap-csolódnak, melyről manapság nem divat írni. Mi került át ezekből az élményekből a versekbe? — Jóformán semmi. Litauzsky „őszí strófákat” és „téli etűdöket” ír — jellegtelenül, érdektelenül. Biztosan a vers a legjobb kifejezési lehetősége? Jó lenne elgondolkodni ezen!

Nem mehetünk el szó nélkül az antológiában közölt önéletrajzok mellett sem. „Amit olvas, öndívatbemutató” — mondja Hajas Tibor. Sajnos, igen kevés a sze-rény, funkciót betöltő, s nem manökenpózkodra áhítózó bemutatkozás. Az egyik szerző nagy kitárulkozásában még azt is elárulja, hogy barnával és zölddel ír leg-szívesebben, de kedvenc színe a kék, bár — szemérmességből kifolyólag — ezt hasz-nálja legritkábban. Mit mondhatnánk erre? — Azt, hogy csak a nagy egyéniségek pózai érdekesek, kezdő költők gyengécske versei után komikusnak tűnik a mester-kélttség, a modor, a beállított magatartás.

Tudjuk, nem jó ilyen lesújtó véleményt mondani. Induló költőkről lévén szó, talán még igazságtalannak, sőt kegyetlennek is tűnhet néhány megállapítás. De az udvariaskodó frázisoknak, úgy gondoljuk, nincs helye, az őszinte szó többet ér. (*Szépirodalmi, 1974.*)

OLASZ SÁNDOR